

УДК 159.9 (100)

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ЦІННОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНОСТІ ЛЮДИНИ

Т. Л. Антоненко

У статті розглядаються фундаментальні цінності (добро, зло, істина, любов, переживання, свобода, патріотизм, почуття життя, цінність Іншого), що складають основу духовності, представлені психологічні механізми становлення духовності.

Ключові слова: цінність, духовність, рефлексія, переживання, ідентичність, культура.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна соціокультурна ситуація, яка склалася в Україні та країнах ближнього зарубіжжя, характеризується багатьма суперечностями. Як свідчить аналіз цієї ситуації, одним з найбільш серйозних протиріч є протиріччя між постановкою завдань з боку суспільства щодо гармонійного і духовного розвитку особистості та наявним станом реалізації цих завдань, яке свідчить про утвердження пріоритету матеріальних цінностей над духовними.

Разом з тим психологічна наука в ХХІ столітті все більше оперує термінами «духовність», «душа», «душевність», що характеризують найголовнішу ознаку людини, яка визначається не тільки її здатністю до розуміння предметів та явищ дійсності, але й до їх переживання, почуттєвого сприймання і оцінювання. Духовність розглядається з різних точок зору в психології, але заслуговує на увагу її розуміння як початково притаманна кожному індивіду людська якість, завдяки якій людина входить в світ культури і в світ людини. Саме цю здатність людини до духовності образно підкреслив Гегель, звертаючи увагу на те, що не можна привнести духовність в собаку, давши їй пожувати друкований текст [2].

Аналізуючи сучасний стан духовності, В. Кутирьов звернув увагу на бездуховний спосіб існування людей. Духовність, зазначає філософ, передбачає цілісність особистості, що складається із духовної складової (яка є первинною, тобто власне людське в людині визначає Дух, духовність) та тілесної, до якої він відносить здатність мислити, розуміти. Сьогодні притаманні пріоритети розуму, знання, раціональності, а «страждають Добро і Краса, мораль і естетика». Люди

є більш діловими, інтелектуальними, і в той же час, більш механічними, роботоподібними, втрачаючи здібність до співпереживання і любові, що порушує їх цілісність. В цих умовах спостерігається небезпека «обездушування світу, що корелятивно його обезкультуренню» [7, с. 56].

Оскільки духовність і культура обумовлюють одна одну, то втрата духовності веде до втрати культури і навпаки. В.Кутирьов підкреслює, що культура являє собою інституціональний стан Духу, а Дух – це безпосередній зміст, серце і кров культури [там само]. Філософ особливо наголошує на тому, що втрата духовності тотожна аморальності і безчуттєвості, а тому жити бездуховно не має смислу. Особливістю духовності є те, що «через неї виражається сумісність буття людей, право існування в цьому світі Іншого» [7, с. 56]. Визнання Іншого ґрунтується на принципі служіння, що на думку В.Кутирьова є підґрунтям змістовних проявів духовності – любові, дружби, вірності, патріотизму, альтруїстичної поведінки, здатності до самопожертви.

К. Абульханова-Славська бездуховність пов'язує з відсутністю авторитетів, ідеалів, норм життя. Психологічним моральним центром суб'єкта є його потреба в моральній саморегуляції, тобто наявності совісті. Моральне самовизначення, на її думку, полягає у формуванні потреби у піднесено-духовному житті [1]. Загрозу для духовності філософ Ч.Тейлор вбачає в негативних тенденціях сучасної культури, таких як заглиблення людини в себе, втрата причетності до інших (покоління Я, культура нарцисизму, цивілізація гедонізму). Загрозою для духовності людини і суспільства є люди «із замкнутою душею», які поєднують велич і зло. Тому проблема духовності в сучасних гуманітарних науках займає значне місце, а фундаментальні цінності (добро, зло, істина, любов, переживання, свобода, патріотизм, почуття життя, цінність Іншого), що складають основу духовності, а також психологічні механізми її становлення є **предметом і метою представленої статті.**

Виклад основного матеріалу з аналізом досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Зважаючи на визначення духовності С. Ожегова «як властивість душі, що полягає в превалюванні духовних, моральних та інтелектуальних інтересів над матеріальними» [11, с. 186], слід підкреслити, що у процесі становлення, удосконалення особистості здійснюється еволюція її духовного зростання – освоєння духовного досвіду людства, збагачення життєвими цінностями, пізнання себе і картини світу як способу бачення гармонії природи і людини.

Духовність розглядається як спосіб людського буття, що визначається системою життєзначущих цінностей, як якість особистості (Р. Агузумцян, В. Барулін, І. Бех, Л. Буєва, Д. Дубровський, І. Іллічова, М. Каган, С. Кримський, В. Лекторський, Д. Леонт'єв, Н. Некрасова, В. Федотова, Н. Хачатрян, Ж. Юзвак та інші). Як унікальну психологічну властивість людини, що проявляється в устремлінні до вищих цінностей через переживання вищих почуттів, в результаті чого суб'єктом пізнається певний смисл, що відображає зміст цих цінностей розглядають Р. Агузумцян, Н. Хачатрян. У своєму дослідженні вони відмічають, що духовний розвиток супроводжується якісними змінами в ціннісно-смісловій сфері особистості (формуванні духовних потреб, духовних цінностей; оновленні особистісних смислів, особистісних цінностей, особистісних якостей, що впливають на характер вчинків). Основною доміантою процесу формування духовності, на думку авторів, є особистісні переживання, у процесі яких людина знаходить певні особистісні смисли, які є фундаментом формування особистісних цінностей і особистісних якостей людини. Ф. Василюк розглядає переживання як «особливу форму діяльності, що спрямована на відтворення душевної рівноваги, втраченої осмисленості існування, словом, на «виробництво смислу» [3, с. 13]. Переживання сприяє становленню ціннісної свідомості, яку психолог називає «органом володіння сутністю світу» [3, с. 125].

Досліджуючи феномен духовності, Н. Некрасова виділяє функціональні органи особистості, як своєрідний психічний механізм, що виникає на основі ціннісно-сміслового розуміння явищ, який потенційно закладений в ментальності особистості і виявляє себе в трансценденції при взаємодії з конкретним емпіричним матеріалом, що здатний змінити вихідний зміст свідомості, вплинути на емоційні переживання, становлячись при цьому знаряддям духовної діяльності [10]. Н. Некрасова справедливо стверджує, що духовність має здатність до цілеспрямованої самовдоскональності, бо людина має можливість вибирати ціль, цінності, усвідомлювати смисли свого життя, тобто конструювати особисту життєву стратегію. Духовність вона розглядає як якість особистості, що ґрунтується на її здатності в трансцендентності створювати свій цілісний внутрішній світ, осмислюючи, і почуттєво переживаючи отриману інформацію, роблячи її своїм суб'єктивним буттям на основі загальнолюдських моральних цінностей, і спрямовувати свою діяльність на досягнення істини, добра, краси та любові в процесі самовдосконалення. Важливою умовою

пробудження духовності є творчість, яка є своєрідним «шляхом духу до ідеалу» [там само], в результаті чого людина наближається до найвищих сфер буття – істини, добра, краси, любові.

О. Киричук, З. Карпенко, А. Петровський, В. Петровський, С. Рубінштейн, М. Савчин, В. Слободчиков розглядають духовність як «надособистісне» психічне утворення, як трансцендентний вихід за межі феноменального світу. Духовність як прагнення до найвищого ідеалу і сфери трансцендентного представлена в роботах А. Деркача, С. Кримського, З. Фоміної, В. Щердакова та інших; як суто людський феномен, певний прошарок свідомості (Б. Братусь, В. Зінченко, Є. Ісаєв, В. Слободчиков та інші); як актуалізація глибинних основ людської психіки (Д. Богоявленська, О. Канапацький, А. Лизогуб, В. Пономаренко); як принцип розвитку самореалізації людини «звернення до вищих ціннісних інстанцій конструювання особистості» (В. Знаков). В. Знаков зазначає, що витоки духовності людини необхідно шукати в «глибинному смислі вчинків людей, історичних подій, епохи тощо...» [6, с. 107]. При цьому він акцентує увагу на духовних здібностях людини, компонентами яких є спрямованість, ціннісно-смілова організація особистості та компетентність. Саме ці компоненти сприяють накопиченню духовного досвіду, присвоєнню духовних цінностей, збагаченню духовного світу.

Найбільш узагальненим визначенням духовності, на наш погляд, є визначення У. Віртца та Й. Цобелі: «Духовність – це не теоретичне або філософське поняття, а досвід, який переживається, внутрішня позиція і установка по відношенню до життя, якому притаманні любов і відповідальність» [4, с. 266]. Акцент робиться на духовних переживаннях, які торкаються глибинних основ людської самості, захоплюють і змінюють особистість. Наявність духовних переживань свідчить про поворот всередину себе, зрушення від Я до самості. Таким чином, духовність набувається в процесі переживань, що водночас торкаються самості особистості та є її проявом. У процесі набуття духовного досвіду людина формує символічні образи, надаючи їм смисл емпатійного розуміння. Ця думка підтверджується класичним висловом: «Істина прийшла в цей світ не роздягнутою – вона схована в образах і символах» (Талмуд).

Заслугує на увагу точка зору О. Стегінга, який аналізуючи сутність духовності, зробив висновок, що духовність – це досвід, який ми набуваємо на середині життєвого шляху, глибоке усвідомлення смислу життя і її цілісність – усвідомлення того, що ми представники

особливого культурного середовища, які живуть в особливий час і в особливому місці. Автор підкреслює, що існування духовності не можливе без процесу спілкування.

Духовність розуміється як спосіб відношення до іншої людини, на що звертав увагу С. Рубінштейн: «лише через своє відношення до іншої людини, людина існує як людина» [13, с. 480]. Розглядаючи етичне відношення до інших як умову набуття духовності, психолог особливого значення надавав естетичному відношенню до людини «як умови повноцінного, радісного людського існування» [13, с. 401]. Психолог підкреслював, що будь-яка людська дія – це вчинок по відношенню до іншої людини, що виражає відношення до неї.

Духовність неможливо розглядати, не торкаючись категорії моралі, моральної свідомості. Розмірковуючи про поняття моралі (добро, справедливість, чесність, краса, істина тощо), О. Дробницький відмічав, що вони не є статичними, вони зазнають «сміслової еволюції» в різні історичні періоди. Поняття духовності (її складові), на відміну від зрозумілої моралі, є постійною категорією, яка визначає наявність людини в індивіді. Відкрити у себе цю людину можливо через дійство, через акт вибору (М. Бахтін). Важливим зовнішнім чинником становлення духовності є створення духовно-морального середовища, в якому цінності будуть не декларованими, а моральним законом життя.

Духовність розглядається як найвища добродійність етичної культури (Л. Попов, О. Голубева, П. Устін), як духовний стан, коли людина зосереджується на переживаннях духовних цінностей (пізнавальних, моральних, естетичних). Вчені відзначають, що особистісними цінностями і найсильнішими детермінантами розвитку людини та її поведінки є добро і зло [12]. С. Рубінштейн вважав добро і зло функціональними характеристиками особистості, а К. Горні моральні основи особистості називає «еволюційними конструктивними силами». Е. Фромм вказував на наявність у людини «нахилів» до добра і зла. «Коли обидва нахили знаходяться у рівновазі, вона здатна вибирати. Проте, якщо її серце стає жорстоким до такого ступеню, що його нахили більше не урівноваженні, він більше не вільний у виборі» [15, с. 107]. Високий рівень моральності людини сприяє вибору на користь добра. Духовність як початкову особливість суб'єкта підкреслював В. Франкл, додаючи до неї свободу і відповідальність. Саме з духовністю і цілісністю людини, яка не йде сліпо за своїми бажаннями і потягами, пов'язані ідеї її свободи, вчинку як особистісного вибору, життєвого шляху.

Фундаментальні етичні категорії добра і зла є ключем до пізнання духовності та генези цінностей і смислів людини. Вони, за визначенням учених (Ю. Железнов, Е. Абрамян, С. Новікова), упираються у сферу неусвідомлюваного, являючись своєрідною розділовою лінією між свідомістю, що роздирається протиріччями і моральним законом усередині нас.

«Добро» і «зло» – моральні складові особистості людини. У психологічній літературі, присвяченій духовно-моральній проблематиці, вказується, що саме діяльність спрямована на визначення особистістю критеріїв добра і зла, формування мотивів поведінки у згоді з совістю, пошук або відмова від пошуку смислу життя і свого місця в ньому, моральна орієнтація і духовне в людині (Л. Попо та ін.). В. Соловйов, розкриваючи смисл добра як однієї із важливих ознак людської природи в монографії «Виправдання добра», виокремлює три доміанти основ моральності, які визначають відношення людини до того, що: нижче за неї; дорівнює їй; вище за неї. Те, що нижче нас, – це наші матеріальні потреби (цінності). Друга складова моральності ґрунтується на правильному гідному відношенні Людини до того, що дорівнює їй, – це люди (цінності відношень). Природне, нормальне відношення до людей, знайоме і властиве усьому живому на Землі, – це почуття співчуття, співпереживання, почуття жалості. Третє моральне дане людської природи (добра) – це відношення Людини до того, що вище за неї. З точки зору В. Соловйова, «моральний смисл життя визначається самим добром, доступним нам внутрішньо через нашу совість і розум. Людина в принципі або за своїм призначенням є безумовна внутрішня форма для добра як безумовного змісту» [14, с. 56].

Слід висловити думку, що цінності добра базуються на піднесених почуттях, які вибудовані на таких обертонах як любов, доброта, краса, щирість, чесність, щедрість, порядність, совість, обов'язковість, прощення, гармонія і радість в житті.

Ч.Тейлор наголошує на тому, що самість нерозривно поєднана з мораллю (добротом). Знайти свою самість людина може за умов, коли щось для неї стає значимим. При цьому він акцентує увагу на соціальному оточенні особистості, на сприйнятті іншого і себе іншим, в результаті чого формується її ідентичність. Почуття ідентичності усвідомлюється людьми завдяки безперервному самопізнанню, прагненню бути відповідальним і робити правильний вибір. Розуміння самості означає відчуття свого «внутрішнього» Я, відчуття «зверненості всередину себе» [9].

В. Хьослі, розглядаючи ідентичність як необхідну властивість буття, підкреслив, що для виживання людини у світі і задоволення своїх розумних потреб, вона повинна досягти стану відповідності. Мова йдеться про те, що свідомість повинна вірно відбивати зовнішній світ інших суб'єктів і власне «Я» людини. Особливо важливим є відношення до самого себе для досягнення особистісної ідентичності. Проблема ідентичності є проблемою ототожнення ідентифікації «Я» і самості. Автор підкреслює, що тільки ідентифікуючись з цінностями, які нічого спільного не мають з корисними інтересами, «Я» стає впевненим у своїх силах й набуває почуття власної гідності» [16, с. 5]. «Будучи індивідом, Я чекаю визнання себе зі сторони інших людей, що передбачає наявність спільних інтересів і цінностей» [16, с. 6]. У процесі набуття ідентичності значну роль відіграють самопізнання, самовизначення, самоконтроль, який утримує у свідомості моральні зобов'язання, почуття відповідальності перед самим собою та іншими. Таким чином слід наголосити, що процес творення ідентичності відбувається завдяки рефлексії та є визначальним психологічним механізмом у набутті ціннісно-сислової сфери особистості, духовності. Рефлексія та ідентичність взаємообумовлені і взаємопов'язані, що дало підстави психологам в результаті досліджень виявити нове психологічне утворення – рефлексивну ідентичність (С. Дроздова, А. Шаров, М. Яницький та інші). Слід зазначити, що смисловим утворенням ідентичності є ціннісно-сислова сфера.

Ч.Тейлор, характеризуючи сучасну самість, виділив два види рефлексивності (зверненість всередину) – самоконтроль та самопізнання, самовизначення. Саме ці види рефлексивності стимулюють наші уявлення, почуття, думки, внутрішній голос і сприяють пошуку істини всередині нас. Учені розглядають здібність до рефлексії як ключову здібність, що характеризує активність людини і її розуміння (думати про себе, розмірковувати всередині себе).

Все, що є в людині недоброго, неповноцінного К. Юнг називав тінню, яка є складовою цілісності людини. Розглядаючи моральну складову особистості, тінь можна вважати злом. І тільки при її визнанні людина звільняється від тягаря морального вигнання і знаходить людство. Для того, щоб пробудити в людині людськість необхідні певні умови – зразки культури, моделі поведінки, наявність певної інформації, діалог тощо.

Категорія зла пов'язана з негативними людськими якостями, які є анти-цінностями: брехня, лицемірство, скупість, заздрість, ненависть.

Анти-цінності зумовлюються розбалансованими почуттями, в основі яких лежить почуття ненависті, злорадства, заздрості, підозри, гніву, недовіри, дисгармонії. Невипадково М. Мамардашвілі підкреслював, що зло є розпущеністю, коли людина не контролює себе, а представляє стихійному ходу справи і ця схильність притаманна людській природі [8, с. 150].

В цьому контексті слід звернутися до роздумів О. Меня щодо спрямованості духовності як на добро, так і на зло. Він вказував на те, як в процесі розвитку особистості її талант, творчість можуть привести до різних етичних полюсів. О. Мень вважав, що форми реалізації духовної природи пов'язані з відношенням до світу, інших людей, любові, творчості, до власного покликання тощо.

Особливе місце в духовності займає почуття любові, яке є основою гуманістичного відношення до життя у всіх його проявах. У любові завжди простежується співвідношення добра і зла, це, на думку С. Рубінштейна, питання етики про повноту людського життя відносно до повноти буття, «як проблема внутрішнього буття людини і його відношення до світу та інших людей» [13, с. 381]. Почуття любові співзвучне почуттю доброти, милосердя, співчуття, прощення.

Любов утверджується там, де немає байдужості, де панує почуття відповідальності за інших, високорозвинена «внутрішня соціальність», що проявляється в турботі про близьких і їх духовно-моральній підтримці. Любов органічно пов'язана з мрією, ідеалом, практичним досвідом їх реалізації в житті. Почуття любові – поняття багатогранне, що охоплює усі сфери людського життя, стосунки з близькими, дітьми, навколишніми людьми, з природою. Любов передбачає повну самовіддачу Іншому.

Необхідно звернути увагу на такий важливий прояв духовності як почуття патріотизму, відповідальність за долю інших, за свободу рідної землі. Такі провідні українські філософи як Г.Сковорода та П.Юркевич розробили концепцію філософії серця, яка представляє собою своєрідний проект людського життя і людської поведінки в суспільстві. Тільки людина духовна може бути з чистими помислами і гарячим серцем, здатною до вболівання за долю інших, до жертвовності, до прощення і великої любові.

Одним з найбільш значущих для людини духовних почуттів є почуття життя. А.Швейцер виділяв особливе почуття благоговіння перед життям. Почуття життя – збірне почуття, яке інтегрує вищі людські почуття: інтелектуальні, моральні, естетичні. До числа вищих

моральних почуттів відноситься любов, що відображає вітальні функції людини: індивідуально-органічні; родові; когнітивно-праксиологічні, соціабельні (потреби спілкування, співчуття, альтруїзм, почуття справедливості та інші). Соціабельність функції життя людини якраз і містять в собі розвиток її почуттів, її людське виховання і саморозвиток – здатність будувати свій внутрішній духовний світ, керувати своїми почуттями.

Важливе місце в накопиченні ціннісного досвіду людства займають наука, культура, мистецтво. Саме про це Герман Гессе писав у «Грі в бісер»: «Світова історія – це гонитва на часі з бійкою за прибуток, владу, багатство. Важливо, хто має силу, вдачу або вульгарність не упустити можливість. Досягнення розуму, культури, мистецтва складають протилежність. Вони завжди втеча з рабства часу, людина, що повзе з бруду своїх інстинктів і неповороткості й дереться на вищий рівень, до вічності, до звільнення від меж часу, до божественності» [5, с. 55].

Вільям Веркместер, приділяючи значну роль цінностям в гармонійному існуванні, наголошує на гармонійній єдності відношення і почуттів, які у взаємодії утворюють ціннісне переживання. Джерелом народження ціннісних переживань є предмети культури. Він уявляв майбутнє людства як «маніфестацію вищих цінностей» – у сукупності його устремлінь, цілей в перспективі його руху до особистісного самовиправдання.

Висновки. Ціннісний досвід людства являє собою сукупність різних уявлень, знань, розуміння, мудрості, глибоких духовно-моральних і естетичних переживань щодо цінностей, які люди вибирають і які є для них значущими протягом життя. Це і система щоденної практики філософії життя, наповненого ціннісним смислом.

Розглядаючи духовність як ціннісний досвід людства, необхідно вказати на його складові. Сюди входять система цінностей, смисл життя, культура, освіта, виховання, мистецтво, символи, образ життя, що формують цілісну особистість. Ми акцентуємо увагу на психології духовності, в основі якої знаходиться система цінностей, культура, почуття любові, добра і зла, тобто ті домінанти, на яких ґрунтується ціннісний досвід людства.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. - М.: Мысль, 1991. С.37.
2. Андронов В.П., Тарасова Л.Н., Полякова О.О., Соболев С.І. Психологические характеристики рефлексивного сознания //Акмеология:

- личностное и профессиональное развитие: материалы Международной научной конференции. – М.: Издательский Дом «ЭКО», ООО «ПКЦ Альтекс», 2004. – С.18-21.
3. Василюк Ф.Е. Психология переживания Анализ преодоления критических ситуаций). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200с.
 4. Виртц У. Жажда смысла: Человек в экстремальных ситуациях: Пределы психотерапии/ У. Виртц, Й. Цобели; [пер. с нем.]. – М.: Когито-Центр, 2012. – 328с.
 5. Гессе Герман Игра в бисер. - М.: Издательский дом Мещерякова. - 2007.
 6. Знаков В.В. Духовность человека в зеркале психологического знания и религиозной веры //Вопросы психологии. – 1998. - №3. – С.104-114.
 7. Кутырев В.А. Духовность, экономизм и технология: драма взаимодействия //Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2012. - №1 (3). – С.55-63.
 8. Мамардашвили М.К. Эстетика мышления. – М.: Московская школа политических исследований, 2000. – 416с.
 9. Мюрберг И.И. Ч.Тейлор о методологическом статусе понятия «культура» в интерпретативной истории Модерна //Вопросы философии 29.10.2012.
 10. Некрасова Н.А. Феномен духовности, бытие и ценность. – Дис. докт. философ. наук, 09.00.01. – Иваново. – 2002. – 313с.].
 11. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М.: Русский язык, 1990. – 915 с.
 12. Попов Л.М., Голубева О.Ю., Устин П.Н. Добро и зло в этической психологии личности. – М.: Изд-во Институт психологии РАН, 2008. – 240с.
 13. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир. СПб.: Питер, 2003. – 512 с.
 14. Соловьев В. С. Оправдание добра: Нравственная философия / В. С. Соловьев. – М.: Республика, 1996. – 479 с.
 15. Фромм Э. Душа человека. – М.: Республика, 1992. – 108 с.
 16. Хесле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности //Вопросы философии – 1994. - №10. – С.112-123.
 17. Хорни К. Невроз и развитие личности. – М.: Смысл, 1998.
 18. Швейцер А. Культура и этика. – М.: Прогресс, 1973. – 343 с.
 19. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 276 с.

ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ ДУХОВНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

Т.Л. Антоненко

В статье рассматриваются фундаментальные ценности (добро, зло, истина, любовь, переживание, свобода, патриотизм, чувство жизни, ценность Другого), составляющие основу духовности, представлены психологические механизмы становления духовности.

Ключевые слова: *ценность, духовность, рефлексия, переживание, идентичность, культура.*

THE FUNDAMENTAL VALUES OF THE PERSON'S SPIRITUALITY FORMATION

T.L. Antonenko

The author of the article examines the fundamental values (good, evil, truth, love, experience, freedom, patriotism, sense of life, value of the Other) that form the basis of spirituality; characterizes the psychological mechanisms of spirituality formation.

Keywords: *value, spirituality, reflection, experience, identity and culture.*

Антоненко Тетяна Леонардівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: antm71@yandex.ua

Antonenko Tetyana Leonardivna – Ph.D., Associate Professor of the Chair of Pedagogy of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: antm71@yandex.ua

УДК 378.015.31:17.022.1

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТИ

М. В. Безугла

У статті робиться акцент на необхідності відродження духовно-культурних цінностей освіти і, як наслідок, підвищення її духовно-культурного потенціалу. Автором надана сутнісна характеристика моделі організаційно-методичної системи формування у студентів духовно-культурних цінностей освіти. Доведено ефективність використання розробленої моделі.

Ключові слова: *освіта, цінності, духовно-культурні цінності освіти, модель, організаційно-методична система, педагогічні технології, педагогічні умови.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В усі часи освіта відіграла важливу роль у вихованні гармонійної особистості. Незважаючи на реалії тої чи іншої епохи, вона залишалася незмінною

рушійною силою духовно-культурного розвитку особистості. Тим не менш, у ХХІ столітті перед освітою постав ряд викликів і проблем, які перешкоджають її плідному розвитку. Надмірне домінування матеріальних цінностей над духовними, заміна істинних цінностей анти-цінностями, подальша дегуманізація освіти, відчуження знань і маркетизація освіти стали причинами майже повного знецінення знань, втрати духовно-культурного потенціалу освіти, що негативно позначилося на особистості сучасного студента, якому складно протистояти їх негативному впливу і, як наслідок, його особистість не розвивається, втрачає свою індивідуальність, зосереджується на досягненні матеріального благополуччя, а духовно-культурному розвитку не приділяє належної уваги.

Хоча у сучасному університеті намітилися позитивні тенденції до відродження духовно-культурних цінностей освіти і, як наслідок, підвищення її духовно-культурного потенціалу. Яскравим доказом цього стало значне збільшення показників високого та середнього рівнів сформованості духовно-культурних цінностей освіти за визначеними критеріями у студентів експериментальних груп, які прийняли участь у роботі студії «Освічена особистість».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Заслужують на увагу дослідження сучасних вчених про сутність освіти, її цінностей взагалі та духовно-культурних цінностей освіти зокрема. Філософські основи цієї проблеми розкрито в працях Н. Багдасар'ян, З. Залевської, С. Клепко, А. Суббето, Н. Селезнєвої, В. Огнев'юка, М. Покровського, А. Ярошенко та ін. Педагогічний аспект духовності, духовної культури, духовно-культурних цінностей освіти розглянуто у працях В. Андрущенко, А. Кір'якової, В. Красвського, Т. Кривко, Г. Назарової, С. Некрасової, О. Нікіфорова, С. Ніколаєнко, М. Міхалковича, С. Плаксія, О. Позднякова, М. Роганової, В. Садовнічева, Г. Шевченко та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У статті зроблена спроба довести необхідність відродження духовно-культурних цінностей освіти, надати сутнісну характеристику моделі організаційно-методичної системи їх формування у студентської молоді та довести її ефективність на практиці.

Мета статті полягає у доведенні необхідності відродження духовно-культурних цінностей освіти, як наслідок, підвищення її